

RELAȚIILE FAMILIALE INTERGENERAȚIONALE ÎN PERIOADA DE ÎNGRIJIRE A COPIILOR ȘI GRIJĂ A PĂRINȚILOR VÂRSTNICI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Valeriu SAINSUS, Doctor în geografie, Conferențiar universitar,
Centrul de Cercetări Demografice
Institutul Național de Cercetări Economice,
Academia de Studii Economice a Moldovei,
E-mail: sainsusvaleriu@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-3340-7290>

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cdr.18.2024.14>

Abstract. *Intergenerational relations represent a demographic dividend in the context of mutual support between young people, adults and the elderly. In the families of Moldovan society, generational relations have historical roots. The study based on GGS data confirms the consistency of support between family members in different forms: emotional, material, financial, in some places with the involvement of close relatives. Mother-daughter relational support is strong, lasting and mutual over time, the GGS study confirms. Late marriages, divorces, emigration reduce the size of intergenerational support at the stage of reproduction and deep old age.*

Keywords: *Intergenerational relations, emotional mutual support, material support, relation mather-doutgher, reproduction efforts of famyilies.*

JEL: J12, J13, J14, J18

UDC: 314.117.31-022.218+316.346.36J(478)

Introducere. Reorganizarea sistemului economic și social din Republica Moldova în ultimele două decenii, alături de reforma fundamentală a structurilor politice și instituționale, a condus la o sărăcire bruscă a unei mari părți a populației, afectând inclusiv familiile. Mai mult, perioada lungă de tranziție și tendințele demografice au înrăutățit situația generală din țară. Prin urmare, Republica Moldova se confruntă cu reducerea populației, emigrarea populației tinere, îmbătrânirea populației și un dezechilibru tot mai mare între grupele de vârstă și generații. Perioada de perspectivă a structurii de vârstă a populației va include proporții aproximativ egale de copii și bătrâni, aceste schimbări vor remodela piramida structurii populației. În contextul demografic s-a realizat inversiunea demografică generațională, unde avem o reducere rapidă a numărului de tineri și o creștere latentă a numărului și generațiilor de vârstnici. Aproape o treime (30,4%) dintre tinerii de 15-34 de ani nu lucrează, 33,2% trăiesc din sursa de venit a părinților, iar doar 32,1% au venituri salariale. Rata șomajului este de 4,1%, în timp ce media națională a fost de 3,2%. 21,1% din totalul șomerilor cu vârsta cuprinsă între 15-34 de ani se aflau în șomaj de lungă durată (12 luni și mai mult) (Biroul Național de Statistică, 2022).

Vârstnicii din Republica Moldova au atins ponderea de 22,5% (2021), în valoare numerică constituind peste 584,0 mii persoane. Din totalul persoanelor în vârstă, fiecare a treia persoană are între 60-64 de ani. În ultimii cinci ani, ponderea

populației în vârstă din grupa de vârstă 70-74 de ani a crescut cel mai mult și constituie 19% din totalul acestora. Din totalul gospodăriilor alcătuite doar din populația în vârstă, 62,3% locuiau în mediul rural, iar unele unități administrative au atins și cota de 30% populație în vârstă de peste 60 de ani. Conform Indicelui de îmbătrânire activă al R. Moldova (2020), (Buciuceanu-Vrabe, 2021), 1/3 din potențialul uman în vârstă de 55 de ani și peste este capabil și are oportunități de îmbătrânire activă și sănătoasă. Persoanele cu vârsta cuprinsă între 55-64 de ani au o rată ridicată de inactivitate (57,8% în 2018), care este certificată ca având cea mai scăzută rată de angajare din Europa. Creșterea economică nu aduce beneficii populației în vârstă.

A aborda tema perspectivelor macro și micro asupra legăturilor intergeneraționale, înseamnă luarea în considerare a trei fenomene, cărora li se poate atribui termenul de generație. În primul rând, există grupuri de vârstă sau clase de vârstă, cum ar fi copiii, tinerii, adulții și bătrânii. În al doilea rând, există generații istorice, adică grupuri de cohorte de naștere care au anumite caracteristici. În al treilea rând, există generații de familie, adică locația într-un sistem de descendență ordonată. În fiecare caz, aceasta implică examinarea oamenilor care sunt ancorați diferit în dimensiuni de timp, în primul rând timp biografic/vârsta cronologică și timp istoric. O serie de probleme de cercetare și politici provocatoare se află în intersecția acestor trei fenomene (Hagestad și alții 2007).

Metodologia cercetării. Context teoretic. Studiul se bazează pe cercetarea „Generații și Sondaj de gen” (GGS) din R. Moldova (GGS, 2020), care are ca scop colectarea datelor dezagregate, analiza în baza de date suplimentară privind structura demografică și schimbările din familie, numărul de copii doriti de către cuplul familial în Moldova, relațiile, activitățile intergeneraționale, planificarea familială, reconcilierea vieții familiale și profesionale și alte probleme.

Forma relației intergeneraționale este una dintre dimensiunile cele mai directe și obiective ale observării relațiilor familiale intergeneraționale (Bengtson și Roberts, 1991). În ceea ce privește aranjamentele de locuit intergeneraționale, un fenomen de mare îngrijorare în ultimii ani a fost părinții mai în vârstă care locuiesc cu copiii lor adulți, ceea ce arată că forma tradițională de familie este în declin. Obligații familiale reciproce puternice există în Moldova, ca și în multe societăți europene, și sunt realizate cultural prin co-reședința intergenerațională.

Celula de bază a conviețuirii comunității de generații (bunici, părinți, copii, nepoți) este familia de rudenie. Generațiile familiale formează o tranziție între caracteristicile biologice și sociale ale existenței generaționale, deoarece semnificația biologică a vârstei este deja asociată cu elementele sociale. Influența și grija familiei asupra categoriilor de generații, rămâne multă vreme decisivă în societăți. Apartenența la diferite grupuri generaționale implică un anumit grad de conștientizare, conștientizarea responsabilităților reciproce cu legături, suport material, și spiritual, emoțional, fizic, unde familiile moldovenești nu fac excepție (Veress, 2003).

Noțiunea de conflict generațional este cunoscută în literatura științifică, care se bazează pe diferențe de dinamică generațională. În studiul GGS, ne vom concentra

doar pe **generativitate** (termen folosit în psihologie de Erikson), folosit în demografie ca disponibilitatea generațiilor de a avea grijă de tineri, îngrijire reciprocă mai ales în intervalul reproductiv. În acest context, prezintă un interes deosebit **reciprocitatea membrilor generațiilor familiei legate de transferurile demografice private sau publice prin succesiunea acestora.**

În etapa emigrării în masă a familiilor tinere, mobilitatea mamelor, în vederea asigurării protecției și îngrijirii necesare în etapa de creștere (naștere, sau în primul an de viață) a copiilor mici (nepoți) este destul de comună societății moldovenești. Are loc fie temporar, fie prin conviețuire cu familia copiilor, fie pentru o perioadă lungă de timp. Reamintim că, implicarea are loc mai pe scară largă în momentul școlarizării copiilor, unde familiile tinere recurg rar la servicii de babysitting și mizează pe implicarea largă a bunicilor. Interesul bunicilor vine din contextul în care și nivelul lor de inteligență este mai mare, dar și modul de conștientizare a lor. Aceasta are loc din mai multe motive: viață lungă cu cheltuieli exorbitante, familiile tinere mizează pe atașamentul mamelor față de nepoți.

Vârsta este un factor critic pentru îngrijirea bunicilor atât pentru bărbați, cât și pentru femei. Bunicii mai tineri ar putea fi activi pe piața muncii, iar fragilitatea și limitările de sănătate ale bunicilor mai în vârstă i-ar putea muta în categoria care are nevoie de îngrijire. Înainte de 60 de ani, între 25-30% dintre bunici și 15-20% dintre bunici erau angajați. În timp ce bunicii mai tineri au o implicare mai mare în îngrijirea copiilor decât cei peste 70 de ani, înainte de vârsta de pensionare (60-64 de ani, unde R. Moldova nu face o excepție) implicarea este substanțial mai mare în rândul bunicăi, decât al bunicului. Cu toate acestea, bunicile în vârstă de 60 de ani oferă îngrijire semnificativ mai puțin frecventă, decât cele de cincizeci de ani, dar mai mult decât bunicii la toate vârstele. Căsătoriile târzii ale generațiilor tinere (vârsta medie 27-28 de ani), în realitățile actuale din R. Moldova, subestimează posibilitatea îngrijirii nepoților.

Grupurile țintă pe baza datelor GGS ale cercetării sunt familiile între 25-35 de ani, prin generațiile în stadiu de reproducere și generațiile în vârstă de 60+ ani, asociate cu sprijin și îngrijire reciprocă. Ne propunem să analizăm rezervele, mărimea și intensitatea suportului material și emoțional generațional reciproc în familiile moldovenești, atât în perioada de reproducere, cât și în perioada de limitare a potențialului fizic al părinților, precum și posibilitățile de valorificare a acestui segment pentru a contribui la politici. În același mod, ne dorim să stabilim în ce măsură părinții pot modela, modifica standardele reproductive ale familiilor tinere în limitele înlocuirii generaționale și modul în care statul și familiile ar împărtăși în mod durabil rolul de îngrijire a persoanelor în vârstă pentru o viață demnă și decentă la orice vârstă.

Analiza datelor. Datele GGS au fost dezagregate în 5 categorii demografice de vârstă și gen, în urma rapoartelor de ajutor familial reciproc - emoțional (solidar), material și financiar la etapa de îngrijire și creștere a copiilor minori (în familiile de până la 35 de ani) și sprijinirea părinților la vârsta de 60 de ani+. Datele au fost dezagregate în 5 grupe demografice de vârstă, pentru detalierea cercetării. Cercetarea prin datele disponibile din sondajul GGS analizează impactul divorțului

asupra relațiilor intergeneraționale. Adicional, informațiile provin din prima sursă, care are o acoperire rurală/urbană și o acoperire spațială. Este un studiu aflat într-un stadiu incipient, care oferă o nouă dimensiune de cunoaștere a caracteristicilor demografice de gen și generații, valoroase și durabile, în comparație cu implicațiile demografice ale reproducerii și îmbătrânirii demografice.

Rezultatele principale

Reciprocitatea intergenerațională în timpul reproducerii și îngrijirii copiilor în familiile moldovenești. Familia este elementul principal în sistemul relațiilor intergeneraționale. De-a lungul vieții unei persoane, familia este primul și ultimul sprijin pentru aceasta - o „plată de lansare” într-un stadiu incipient al vieții și un „ultimul refugiu” la o vârstă mai târzie. Familia este primul și cel mai individual nivel de relații între diferite generații. În prezent, familia trece prin schimbări demografice, culturale, socio-economice, care se reflectă în legăturile intrafamiliale. Pe măsură ce legăturile de familie devin mai puțin importante, bătrânii se dovedesc adesea a fi inutili pentru oricine. Destabilizarea din țara noastră, concentrarea conștiinței oamenilor asupra supraviețuirii, afectează modul în care tânăra generație percepe populația în vârstă.

Realitățile bazate pe studiul GGS elucidează o relație strânsă între generații de pe linia familiei gata să acorde ajutor, suport și atenție reciprocă generațiilor de familii de diferite vârste.

În familiile societății moldovenești relațiile generaționale au rădăcini istorice. Trecutul agrar a determinat implicarea largă a tuturor membrilor familiei în treburile casnice, precum și îngrijirea fraților mai mici de către cei mai mari, pentru a facilita supraviețuirea. În modernitate, aceste relații au fost transmise pe scară largă, în special prin intermediul familiilor rurale. Întrucât mamele erau implicate în munca agricolă (în realitățile din Moldova), îngrijirea copiilor mici era asigurată în totalitate de copiii mai mari ai familiei (surori sau frați). Copiii au sprijin financiar până la vârsta de peste 25 de ani. Dependența financiară se bazează pe argumentele studiilor, integrarea dificilă pe piața muncii și începutul vieții de adult. Potrivit studiului, ponderea acestora este de 25-30%.

Ajutorul regulat pentru familiile tinere cu copii este oferit de mamele lor, ceea ce este consecvent. Aproximativ 60% dintre respondenți au confirmat-o. Sunt mai puține în cazul taților, doar 20%. Vezi *Figura 1*.

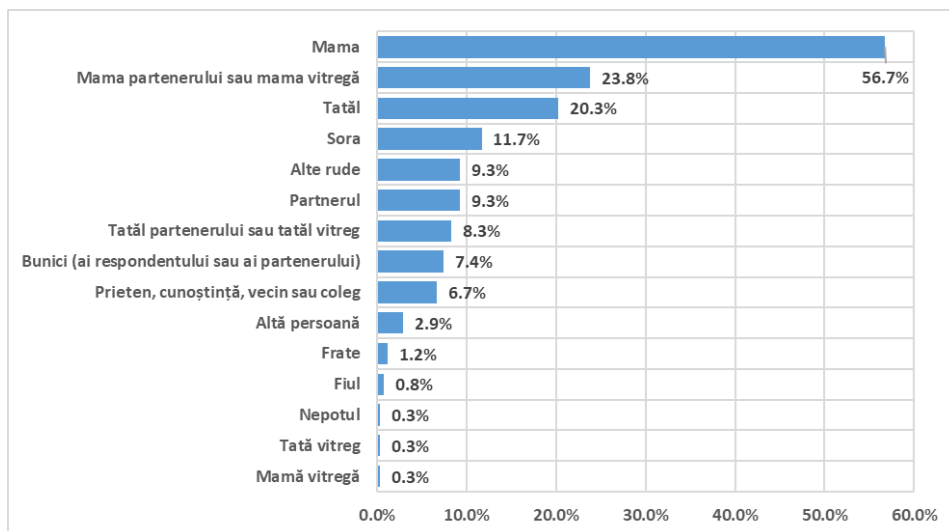

Figura 1. **Ajutor regulat la îngrijirea copilului**

Sursa: datele studiului GGS

Pentru o cunoaștere detaliată, este important să evaluăm consistența suportului. Aproximativ 30% dintre respondenți confirmă că ajutorul a fost oferit zilnic, 20% de 1-2 ori pe săptămână, iar 10% de 3-4 ori pe săptămână. Conștientizăm că, în condițiile și realitățile moderne ale societății noastre, doar o mică parte din familii își pot permite bone (din cauza veniturilor modeste ale familiilor tinere). Consistența ajutorului este pe tot parcursul vieții, dar dublu este la intervalul primei nașteri, unde coincide și cu perioada intrării generațiilor tinere în viața familială. O dimensiune a sprijinului în îngrijirea copiilor este reprezentată și de rudele apropiate (frați, surori, mătuși etc.).

GGS ne oferă un detaliu al acestui fenomen pe baza declarațiilor respondenților. Ajutorul reciproc al generațiilor, care trec prin stadiul de reproducere este vizibil. Sprijinul generațiilor în reproducere persistă în două dimensiuni: din generația copiilor adulți și a părinților. Când numărul copiilor a devenit minim (1 copil), familiile în reproducere și-au pierdut sprijinul din interior (din partea copiilor mai mari). Dar concluzionăm că, contribuția mamelor în perioada de reproducere pentru familiile tinere este deosebit de consistentă. Apare ca un pilon principal de sprijin în realizarea familială și pentru societate. Pe măsură ce cercul de rudenie devine mai mic, consistența lor a scăzut pentru susținerea familiilor în reproducere.

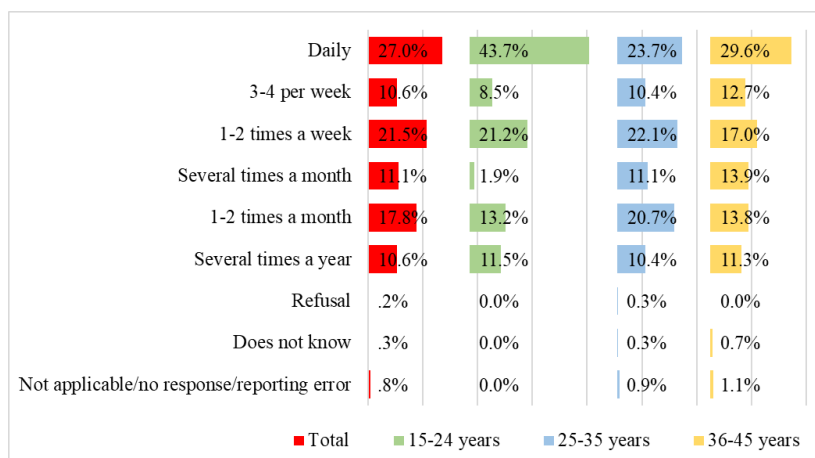

Figura 2. **Ajutor obținut pentru îngrijirea copiilor (părinți, rude)**
 Sursa: datele studiului GGS

Reciprocitatea sprijinului intergenerațional pentru îngrijirea copiilor persistă. Datele studiului GGS ne permit să detaliem aspectele legate de durata, intensitatea, frecvența, vârstele lor, dar admitem și că poate fi și ocazional ceea ce este dificil de constatat în acest studiu. Aproximativ 60,5% dintre respondenți confirmă că ajutorul a fost oferit săptămânal. Persistența serviciilor de îngrijire este doar în cazul rudelor de familie de prim rang (mamă, soacră, cumnată, soră, frate). În mod tradițional, sprijinul pentru îngrijirea copiilor este mai consistent în societatea moldovenească din partea mamelor fiicelor și a surorilor pentru familiile cu copii.

Supportul relațional mamă-fiică este puternic, de durată și reciproc în timp, confirmă studiul GGS. Acest sprijin reduce sarcina creșterii tinerei generații care se concentrează mai mult pe familiile de reproducere și mai puțin pe politici în detrimentul statului și al societății.

Efortul familiilor în ceea ce privește reproducerea s-a diminuat în contextul economiei de piață, afectând decizia de a avea copii. Unele familii decid la a doua și următoarea naștere în mod constant asupra sprijinului generației mai în vârstă (în special a părinților), dar și al anturajului intergenerațional și de rudenie. Relația mamă-fiică, bunica-nepoți, conform datelor studiului GGS, este de durată, iar întârzierea, amânarea nașterilor nu a pus încă în pericol aceste relații.

Relația, îngrijirea și protecția părinților în vârstă din familiile moldovenești. În tradiția moldovenească, relația părinte-copil este una specifică și bilaterală. Ambele generații au dovedit-o de-a lungul timpului. Părinții își continuă grija față de copiii lor chiar și după ce aceștia devin adulți sau își întemeiază propriile familii, un lucru care pare mai puțin evident în multe țări europene. Un argument important este dependența dintre generații în diferite etape ale vieții. Totuși, mobilitatea spațială a adus o schimbare semnificativă: familiile copiilor și părinții ajung adesea separați de distanțe mari, cauzate de relocările copiilor. Deși 60% din populație trăiește în mediul rural, unde tradițiile continuă să joace un rol important, migrația pune în pericol relațiile intergeneraționale dintre părinți și copii. Migrația rurală a dus la apariția unei categorii de părinți vârstnici „orfani” în interiorul țării – familii care nu

beneficiază de atenția și îngrijirea directă a copiilor lor, deoarece aceștia s-au stabilit în orașe. Acest fenomen este mai puțin vizibil în mediul urban. Sprijinul financiar de la copiii de până la 50 de ani este nesemnificativ, beneficiarii fiind în medie de 9%. Pentru persoanele cu vârsta de peste 65 de ani, ponderea celor care beneficiază de sprijin financiar și material este de 13%, iar pentru cei de peste 70 de ani depășește 15%. Această situație este explicată de faptul că pensiile se devalorizează rapid, iar vârstnicii nu reușesc să ducă o viață decentă doar din veniturile obținute din pensie.

Urbanizarea în masă (transferul generațiilor de copii la orașe, în special la Chșinău), numărul mic de copii, inclusiv pentru mediul rural (cu precădere pentru cei din zona de nord) s-a deteriorat ca dimensiune, intensitate, îngrijire, consistență, protecția părinților la bătrânețe. S-a produs, fie din cauza excesului de emigrare în spațiul urban național, fie din cauza faptului că, aceștia au fost implicați în fluxurile masive de emigranți în străinătate, fenomen care a asistat masiv populația R. Moldova încă din anii 90 ai secolului XX.

Relațiile intergeneraționale dintre părinți și copii trebuie să le analizăm din studiul GGS prin mai multe criterii: traiul și intențiile de a trăi împreună sau de a trăi separat de părinți, frecvența vizitelor, discuțiile, dialogul familial cu părinții acasă sau sursele de comunicare și posibilitățile bunicilor de a vedea nepoții lor, etc. Analizele mai profunde urmează.

Divorțul afectează relația dintre generații, influențând legătura dintre părinți și copii. Acest impact devine evident mai târziu, în perioada în care părinții au nevoie de îngrijire și sprijin din partea copiilor lor. În mod tradițional, cele mai frecvente cazuri sunt copiii aflați în grija și custodia mamei (în realitățile din Republica Moldova), situația predomină atunci când sunt mici și dependenți de îngrijirea maternă. În situația realităților naționale, 50% dintre divorțuri au loc după 10 ani de căsătorie, unde copiii au vârsta medie de 7-9 ani. Acesta este argumentul în care copiii locuiesc cel mai adesea împreună în familii incomplete sau divorțate. Îngrijirea tinerei generații în cazuri specifice (lipsa mamei sau a tatălui sau emigrarea acestora) copiii locuiau împreună cu bunicii. La această situație se adaugă și alte explicații suplimentare, printre care impactul emigrației, care lasă amprente asupra relațiilor generaționale. Pentru familiile emigrante, nepoții rămân multă vreme în grija bunicilor, iar acest lucru este vizibil din datele studiului GGS. În condițiile create pentru familiile emigrante, relația nepoți-bunici are pe alocuri o legătură mult mai durabilă, care cimentează relația acestor generații.

Relația părinte-copil în timp, motivul este că, pe măsură ce timpul trece, suferă transformări profunde. Familiile tinere sunt atrase de grijile vieții (muncă, îngrijirea copiilor, transferul în alte locații), unde grija părinților este redusă din privirile lor cu o a doua importanță. În această perioadă, îngrijirea este mai intensă de la părinți la copii. De aceea vom analiza relația părinte-copil de la nivel calitativ. Tradiția familiilor moldovenești este ca ultimul copil să locuiască cu familia părinților, cel mai adesea aparține fiului, dar în funcție de situație aparține și unei fiice, de regulă a celui mai mic. În modernism această tradiție este mai puțin respectată și funcționează mai mult pentru familiile rurale. Intențiile de a îndrepta tinerii către pacienți sunt rezervate. Argumentul de bază este cariera și viitorul copiilor.

Pentru 18,9% dintre respondenți, activitatea zilnică a mamelor este limitată și necesită îngrijire și sprijin permanent, 13,7% în cazul taților. Dependența feminină predomină. Fenomenul evoluează pe măsură ce generațiile vârstnice cresc, ajungând la 50% pentru ambele sexe la vârsta înaintată a generațiilor de copii. Așadar, din datele studiului stabilim că, 10-20% dintre familiile aflate în stadiul de reproducere suportă și povara dependenței fizice a părinților lor.

Conform datelor analizate, peste 53,6% dintre mame încă locuiesc cu cineva, iar 46,4% sunt singure (ceea ce este enorm la nivel național ca mărime). În total, 27% dintre mame locuiesc cu fiul lor, 23,2% cu fiica lor (sau jumătate dintre respondenți au confirmat că locuiesc cu unul dintre copiii lor), 35,1% cu partenerul de viață, 11,4% locuiesc cu rude, 3,5% cu prieteni și cunoscuți.

Procentul copiilor care anticipează că vor locui împreună cu părinții în următorii trei ani este scăzut pentru ambele sexe (mamă și tată). Majoritatea afirmă că acest lucru fie cu siguranță nu va fi posibil, fie probabil nu va fi posibil. În cazul taților, acordul de a avea o viață comună este mai pronunțat. Explicația este că dependența de singurătate și potențialul fizic al bărbaților în cazul vieții singuratice este mare, iar familiile tinere sunt conștiente de situația în care se pot pomeni tații. Cazul R. Moldova nu face excepție de la realitățile altor populații din Europa Centrală și de Est, care sunt vizibile și acest lucru este confirmat de cercetările date.

Situația demografică, problemele majore ale cadrului demografic afectează relațiile generaționale dintre copii-părinți, copii-bunici. Transformările din domeniul reproducerii, căsătoriile, divorțurile au un impact negativ asupra relațiilor generaționale. Căsătoriile târzii ale copiilor îi împiedică pe unii bunici să-și vadă sau să-și cunoască nepoții. Divorțurile pun practic generația de bunici într-o situație dificilă, mai ales în condițiile în care numărul acestora este în creștere bruscă, fenomen în care cadrul național nu este ocolit. Studiul confirmă cele menționate mai sus. În contextul realităților din țară, puțin peste jumătate dintre respondenți au declarat că au nepoți. Totuși, o proporție semnificativă a populației nu se regăsește în această situație, raportat la dimensiunea totală a țării. Ar fi fost util să avem date detaliate privind numărul de nepoți pentru fiecare persoană din această categorie.

Relația intergenerațională este profund afectată, fie de realitățile sociale, fie demografice. Fenomenul de îmbătrânire demografică nu se bazează pe o dezvoltare a relației copil-părinte. Chiar dacă avem o evoluție a speranței de viață în țară (70+ ani) numărul celor cu categoria bunici este modestă. Studiul confirmă că, majoritatea familiilor sunt fără de bunicii în viață. Aici intuim că căsătoriile târzii (vârsta medie a căsătoriilor este de 27-28 de ani) și speranța modestă a bunicilor au conturat această particularitate pentru cadrul demografic național. Reamintim că pentru anul 2020 speranța medie de viață este de 69,9 de vârstă (65,9 pentru bărbați și 73,9 pentru femei) ceea ce a știrbit din circuitul generational pandemia de COVID 19.

Din datele studiului GGS este vizibil însă că familiile fără bunici sunt în jur de 48%, cu 1-2 bunici sunt extrem de puține, dacă urmărim datele sondajului GGS. Ca procent din studiul GGS, familiile care au confirmat că au bunici constituie în total 20%, ceea ce este semnificativ mai puțin, iar din acest motiv sprijinul pentru îngrijirea copiilor pentru familiile în reproducere scade considerabil pentru generațiile care vor intra în circuit de reproducere din perspectiva demografică a

timpului. Creșterea speranței de viață a populației R. Moldovei nu va contribui, deoarece îmbătrânirea reduce potențialul fizic al bunicilor și dependența acestora de îngrijire și ajutor.

Studiul GGS oferă posibilitatea cunoașterii relațiilor cantitative intergeneraționale dintre nepoți și bunici. Doar 20% au doi nepoți, fiecare al șaselea are unul sau trei nepoți. Bunicii cu patru sau mai mulți nepoți sunt sub limita de 10% fiecare. De aici, deducem că căsătoriile tardive, stabilirea nașterii, în special nașterile de gradul doi, standardele moderne de reproducere braț cu tranziția demografică în reproducere au pus profund în pericol relațiile intergeneraționale, dar și conectivitatea acestora. Admitem că, totuși, impactul divorțurilor în creștere palpabilă în societate persistă. Totuși, trebuie să admitem că impactul creșterii divorțurilor este tot mai evident în societate și continuă să persiste.

În mod tradițional în societatea moldovenească, bătrânii erau integrați în familiile copiilor lor. De fapt, acestea erau familii multigeneraționale, fenomen larg răspândit în perioada sovietică, dar prins în tradiția moldovenească a dominației modului de viață rural și a familiilor numeroase cu copii până în anii 90 în cadrul demografic. S-a schimbat contextul modern, s-a schimbat etapa profundă a procesului de îmbătrânire demografică, dar s-a schimbat locul de amplasare (localizare) a persoanelor în vârstă. Cei mai mulți dintre ei sunt în casele lor private. Trebuie să inducem în acest context realitatea că vârstnicii societății moldovenești sunt foarte reticenți în intenția de a-și petrece viața în afara propriei case, fiind o persoană la o vârstă fragedă sau profundă. Vârstnicii acceptă cel mai adesea singurătatea, dar în pereții propriei case, decât în azil sau aziluri de bătrâni. În plus, ei acordă prioritate unei libertăți în casa lor, decât o protecție calificată la azil sau la azilul de bătrâni. Acest lucru se întâmplă și pentru că cel mai adesea sursele economice în condițiile țării sunt modeste (pensiile) ale acestei categorii de populație, fie pentru că, vârstnicii se bazează pe sprijinul și îngrijirea copiilor (ceea ce nu se poate întâmpla întotdeauna), fie pentru că aceasta prin creșterea și educația a multi copii se va pricopsi cu grija de ei. Cu toate acestea, aceste stereotipuri sunt treptat transformate în timp de noile incursiuni sociale. La nivel de gen, deducem din studiul GGS că avem o predestinare mai largă a genului feminin și mai puțin a genului masculin. Explicația este speranța de viață a bărbaților în vârstă, care în Moldova este de fapt cu 7-8 ani mai tânără. Speranța de viață a bărbaților depășește 67 de ani și este una dintre cele mai scăzute din regiune. Emigranții, părinții lor sunt de obicei, acceptă sau își lasă părinții în custodia căminelor de bătrâni sau orfeline, mai rar în grija vecinilor sau rudelor apropiate, unde ei au grijă de alți bătrâni din alte state. Adicional, menționăm că 4,9% dintre respondenți au menționat că au nevoie de îngrijire și protecție zilnică.

Calitatea și nivelul de satisfacție al relațiilor de familie. Studiul ne oferă șansa de a cunoaște nivelul de satisfacție al relației copil-părinte (mamă, tată). Din datele studiului, este evidentă o relație strânsă între copii și părinți. Astfel, 69,4% dintre respondenți au indicat că relația cu mama este una foarte satisfăcătoare, ceea ce constituie 2/3 dintre respondenți. În cazul taților, 46,0% au spus că este foarte satisfăcător, iar 3,0% au spus că au o relație nesatisfăcătoare cu aceștia. Este evident

că, în cazul abordării de gen, avem o diferență în calitatea, nivelul de satisfacție a relației cu părinții și are profunzime prin stabilitatea tradițiilor familiei în societatea moldovenească.

Relațiile generaționale sunt deosebit de valoroase în ceea ce privește stabilitatea socială. Sfera relațiilor sociale este deosebit de largă. Studiul oferă șansa de a veni cu informații din prima sursă, cu privire la aspectul relațiilor generaționale la nivel de familie. Constatăm, din studiu că, în societate nu avem evoluții inverse în calitatea relațiilor generaționale, chiar dacă se atestă o devalorizare a institutului familiei prin divorț (conform datelor BNS). Calitatea provine și din mărimea valorilor pe care 50% la sută care au apreciat relațiile părinte-copil până la vârsta de 15 ani fiind atât de perfecte. Ar fi fost valoros să avem din studiul GGS calitatea relațiilor dintre părinți și copiii la etapa căsătoriei acestora pentru a crea o imagine comparativă.

Relațiile intergeneraționale sunt puse în pericol de tipul modern de reproducere îmbrățișat pe scară largă de familiile tinere moldovenești, în special, de cele rurale în ultimele decenii, unde noile generații de copii au devenit puțin numeroase, generațiile de copii lipsind în unele familii cu evoluție rapidă. Peste 20% dintre familiile aflate în stadiul de reproducere sunt fără copii (datele BNS). Tranziția demografică a redus la jumătate generația de copii față de generația de părinți. Datele GGS o confirmă adițional și pentru grupele de vârstă de bază în reproducere o pondere mare a celor care au un singur frate sau soră, care ajunge la cota de 35-45%.

Studiul GGS confirmă situația creată și, adițional, sunt informații din prima sursă. Dacă facem incursiuni analitice, ponderea celor care nu au nici soră, nici frate este de aproape 20%, iar cei care au ori soră sau frate este de 50% (2 copii în familie). Celelalte categorii sunt sub limita de 10% în categoria intervievaților. Excepție fac doar generațiile peste 50 de ani care provin din familii numeroase. Din aceste realități putem face previziuni că povara îmbătrânirii va fi grea pentru micile generații numerice de copii care intră în circuitul demografic, dar care vor lăsa amprenta asupra familiilor și polițiilor din domeniu, în detrimentul statului.

Sprrijinul emoțional al tinerilor pentru părinții în vârstă. După cum sa stabilit anterior, relația generațională părinte-copil este profundă și durabilă în familiile moldovenești. Există o deschidere, pentru grija transmisă prin educația familială în ceea ce privește îngrijirea părinților după căsătoria copiilor. Acest lucru există în societate, în plus, studiul GGS aduce o mai mare claritate acestui compartiment. Majoritatea covârșitoare - 31,3% din total, a confirmat că au o întâlnire săptămânală cu mama lor, ceea ce este indiscutabil explicația unei relații apropiate, mai intense sunt pentru mediul rural, 4,25% o fac o dată pe lună și 1,5% dintre respondenți o dată în an. Presupunem că această categorie este într-o eventuală migrație. Așa după cum am stabilit frecvența vizitelor este mai redusă în cazul spațiilor urbane.

Astfel de argumente provin din specificul național. Frecvența întâlnirilor mamă-copil, depinde de specificul dimensiunii spațiale a țării (dimensiune mică) și în funcție de locația părinților. Al doilea criteriu, face distincție între părinții din spațiul național și din afara acestuia, când întâlnirile pot avea loc doar o dată pe an în perioada sărbătorilor. În cazul taților, atestăm o intensitate (atenție) mai mare atât

a vizitelor săptămânale, lunare cât și anuale. Ca o explicație avem, gradul ridicat de dependență fizică a părinților (în cazul dat țăii) în vârstă.

Conform răspunsurilor, doar 3,3% dintre respondenți locuiesc la câteva minute distanță de părinți, aproximativ 25% la 10 minute, iar restul se află la o distanță de 20-30 de minute sau chiar la câteva ore. Astfel, doar 40% dintre respondenți sunt în imediata apropiere. Aceste date sugerează că mobilitatea spațială a tinerilor a redus conectivitatea și interacțiunile frecvente dintre părinți și copii, afectând relațiile existente părinte-copil.

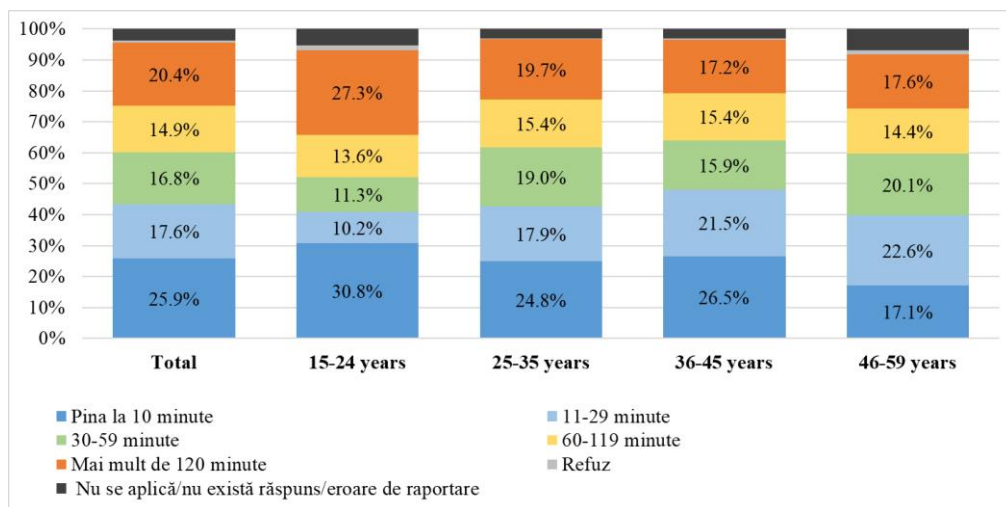

Figura 4. Durata până la casa părinților

Sursa: datele studiului GGS

În plus, un fenomen recent este transferul părinților vârstnici în zonele unde locuiesc copiii lor. Aceștia pot trăi fie în locuințele copiilor, fie separat, dar în apropiere. Acest aspect face parte din studiul actual, pe care îl vom analiza mai jos. Pentru 98,4% dintre respondenți, mamele locuiesc în țară, 96% dintre respondente mame s-au născut în Moldova, așa că admitem că doar 2,4% dintre respondenți și-au aranjat mamele care locuiesc în țara în care se află copiii (mamele conform datelor sondajului GGS sunt în principal din Rusia și Ucraina), iar doar 1,6% dintre mamele din străinătate sunt o tendință inversă pentru familiile aflate în migrație pe termen lung. Familiile moldovenești din trecutul recent erau caracterizate de stabilitate demografică, durata medie a unei familii fiind estimată la peste 20-25 de ani. Perioada actuală a redus practic stabilitatea familiilor la doar 10-11 ani, confirmă datele statistice oficiale. Respondenții au confirmat că până la vârsta de 15-16 ani, dar 86,7% au avut o viață comună cu ambii părinți.

Sprijinul material și financiar reciproc al familiei acordat. Este evident că, nevoia de servicii pentru categoriile de vârstnici este dimensionată. Datele confirmă că, 10,7% dintre respondenți au confirmat că au plătit pentru ajutorul și protecția solicitate, dintre care 7,7% sunt din mediul rural, cu prioritate femeile. Categoria de vârstă este de la 59 la 80 de ani.

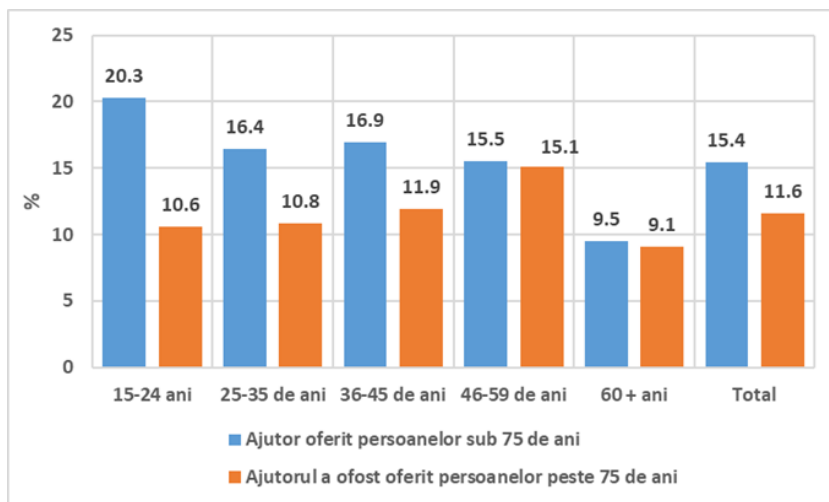

Figura 5. Ajutor oferit persoanelor în vârstă
Sursa: datele studiului GGS

Din datele studiului, avem o claritate a sprijinului intergenerațional, aproape 15% dintre respondenți au confirmat că au acordat ajutor unei persoane sub 75 de ani, în primul rând este vorba de persoane din mediul rural, 9,5% o fac săptămânal, iar 5,5% lunar. În cazul persoanelor peste 75 de ani, ponderea celor cu sprijin este de 11,3%, dintre care 6,9% o fac săptămânal și 4,4% cel puțin o dată pe lună. Concluzionăm că vârstnicii peste 75 de ani nu se bucură de aceeași atenție și grijă ca și omologii lor mai tineri, mai ales dacă nevoile lor sunt mai mari.

Pentru a estima dimensiunile financiare ale relațiilor atestăm că, 16,8% dintre respondenți au primit ajutor regulat contra plată pentru întreținerea gospodăriei, 11,8% din total fiind femei, iar 11,6% din mediul rural. Categoriile de vârstă fiind 66-80 ani.

Aproape 13,6% dintre respondenți au confirmat că primesc transferuri atât din interiorul cât și din afara țării, dintre care 7,6% sunt cetățeni din mediul rural (cu vârste cuprinse între 62-80 ani), iar 8,8% sunt femei. Dintre acestea, 22,4% sunt transferate de la fii (pentru familiile părinților-mame), 16,0% de la fiice, iar 27,3% sunt transferuri financiare de la mame pentru copiii lor care studiază, cu vârsta cuprinsă între 15-35 de ani.

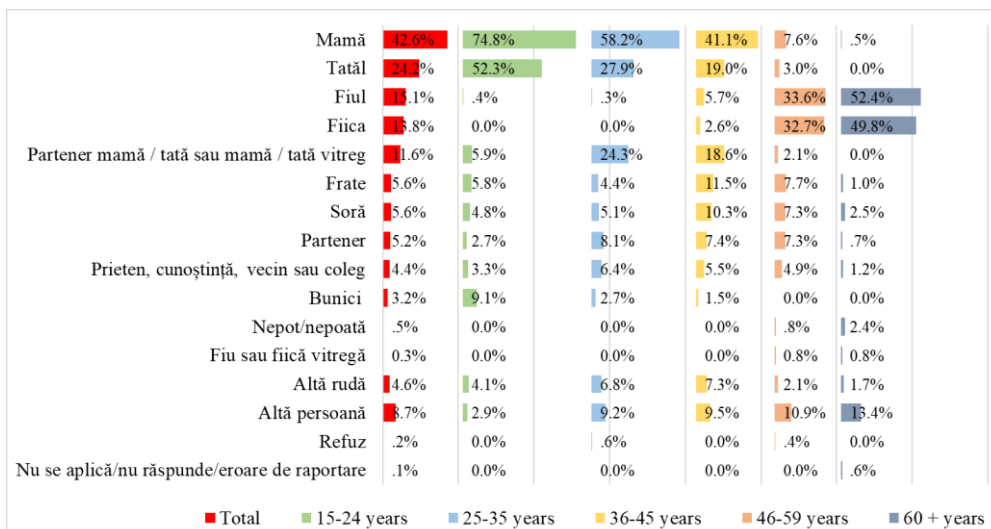

Figura 6. Sprijinul financiar și material oferit (după gen)

Sursa: datele studiului GGS

Ajutorul financiar reciproc se reflectă în a treia generație - nepoții. Din datele studiului avem confirmarea că 30,5% au confirmat sprijinul financiar al nepoților, pentru categoria de vârstă 60+ ani. Sprijinul financiar pentru părinți este consistent odată ce aceștia ating vârsta pre-pensionare. Peste 30% au confirmat sprijinul financiar primit de la fiul și fiica lor.

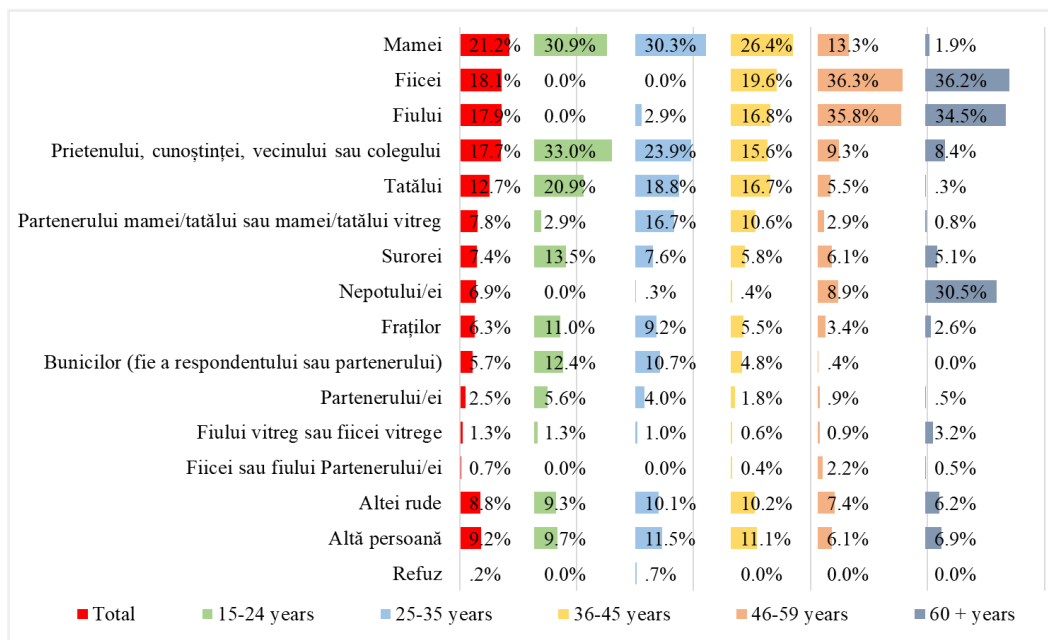

Figura 7. Cui ai oferit sprijin material și financiar

Sursa: datele studiului GGS

Ajutorul regulat în menținerea gospodăriei este o dimensiune relațională a coeziunii familiale generaționale, care vizează părinții în vârstă. Se manifestă abia atunci când părinții ating varsa de 50 de ani și peste, odată cu limitarea potențialului lor fizic. Aproape 30% dintre respondenți au confirmat că fac acest lucru în mod regulat, doar 10% primesc zilnic ajutor gospodăresc, 21% o dată sau de două ori pe săptămână, cu prevalență scăzută în mediul rural. Ajutorul în gospodărie pentru părinți este oferit mai consecvent de fii, iar la vârsta de 60+ ani contribuția fiilor și fiicelor este echivalentă în întreținerea gospodăriei. Ajutorul în întreținerea gospodăriei este reciproc (familii tinere și familia părinților), unde 30% la sută au confirmat că o fac lunar. Din datele studiului GGS, stabilim că sprijinul pentru menținerea gospodăriei pentru alte persoane nu este consistent și are un caracter mai ocazional.

Concluzii și implicații pentru politici. Cadrul demografic național este într-o continuă schimbare, influențat de factori demografici și socio-economici interni, care duc la apariția unor noi trăsături demografice ale întregului sistem adaptate cerințelor actuale. Pe plan generațional, populația a suferit schimbări profunde, atât în ceea ce privește numărul de generații, cât și în structura fiecărei generații. Aceste schimbări reflectă prioritățile și standardele demografice adoptate de generațiile aflate în perioada de reproducere.

Lipsa de informații complete creează incertitudine în procesul decizional, în utilizarea noilor resurse și în susținerea sustenabilității cadrului demografic. Studiul actual arată clar că populațiile dispun de resurse pentru a se adapta la noile realități, însă aceste resurse nu au fost întotdeauna incluse în politicile demografice de sprijin.

În urma analizei datelor a acestui studiu, rezultatele obținute din sondajul GGS sunt următoarele:

- În Moldova, familiile continuă să se susțină reciproc între generații, ceea ce poate reprezenta un beneficiu al politicilor demografice de sprijin intergenerațional.
- Căsătoriile târzii ale tinerilor reduc sprijinul părinților (bunicilor) în ceea ce privește îngrijirea copiilor.
- Studiul GGS confirmă că există un climat de sprijin reciproc între generațiile din cadrul familiilor pe parcursul ciclului de viață.
- Este oportun ca relațiile intergeneraționale din cadrul familiilor să fie incluse în politicile demografice pentru a sprijini coeziunea familiei și procesul de reproducere a acesteia.
- Calitatea și nivelul de satisfacție al relațiilor intergeneraționale este apreciată ca fiind una bună.

Dimensiunile politicilor de integrare generațională. Măsurile de politică intergenerațională vizează crearea de relații sociale și îmbunătățirea condițiilor sociale prin colaborarea instituțiilor guvernamentale și neguvernamentale, precum și alocarea resurselor. Schimbările demografice presupun și o schimbare de atitudine, deoarece oamenii îmbătrânesc și doresc să rămână activi și sănătoși mai mult timp. În contextul în care oportunitățile de angajare sunt limitate și opțiunile de recalificare sunt puține, șomajul afectează tinerii, adulții și vârstnicii. Durabilitatea politicilor

intergeneraționale reprezintă o provocare economică importantă, nu doar în ceea ce privește abilitățile, cunoștințele și competențele, ci și în ceea ce privește incluziunea socială a fiecărei persoane.

Criterii generale pentru dimensiunile politicilor:

- Învățarea intergenerațională (IL) reprezintă un proces prin care oameni de toate vârstele învață împreună și unii de la alții. Acest tip de învățare a fost tradițional întâlnit în familii, unde cunoștințele se transmit de-a lungul generațiilor. Recent, însă, învățarea intergenerațională este tot mai mult facilitată de grupuri sociale mai mari din afara cercului familial. Acest tip de învățare este eficient pentru combaterea stereotipurilor, cum ar fi discriminarea pe baza vârstei, care afectează atât tinerii, cât și vârstnicii. În plus, poate contribui la gestionarea schimbărilor demografice și la promovarea solidarității intergeneraționale, coeziunii sociale și dialogului intercultural. Acesta încurajează schimbul de valori și experiențe între cetățenii locali și noii veniți, tineri și vârstnici, dărâmand barierele dintre generații. Mecanismele care sprijină acest proces includ educația națională axată pe tradițiile societății pentru transferul de valori, dinamica societală ca parte a învățării pe tot parcursul vieții și cetățenia activă pe tot parcursul vieții.
- Politicile legate de familiile cu copii trebuie să capete noi dimensiuni pentru perioada de perspectivă, cu dimensiunea intergenerațională și să facă parte din strategiile de dezvoltare socială. În prezent, în Republica Moldova există mai multe beneficii pentru familiile cu copii, acestea fiind axate, în principal, pe copiii mici, lipsind viziunea holistică multisectorială de a oferi sprijin intergenerațional prin intermediul familiei.
- Conform studiul GGS este esențial să se elaboreze măsuri de politici demografice care să sprijine tinerii în intențiile lor (dar și indecizia lor care sunt din motive economice) de afirmare a familiei. Politicile demografice trebuie să le ofere încrederea și certitudinea că familia este scutul de bază împotriva tuturor riscurilor etapei prin care generația intră în reproducere. Politicile, măsurile demografice și mecanismele acestora trebuie să inducă apropierea vârstei căsătoriei de durată. Transferul, modelarea acestuia prin mecanisme consistente induce soluția probabilității reproducerii durabile a familiilor tinere (de decis pentru 2 copii) și suplimentar, valorificarea sprijinului generațional pe care părinții acestora îl pot oferi familiilor tinere. Vârsta târzie a căsătoriei a generațiilor de familii tinere este un factor de bază care distruge așteptările de reproducere pentru părinți și așteptările bunicilor de a avea nepoți. Această măsură ar prefigura politicile populației pe termen mediu.
- Un alt element valoros este acela că în polițele de familie se trece de la polițele de asigurări sociale la polițele de asigurări sociale familiale. Asigurările sociale reprezintă un mecanism de reducere a riscurilor cu care se confruntă familiile tinere în faza de reproducere, precum și îngrijirea copiilor lor care poate fi realizată prin sprijinul bunicilor (părinții acestora). Pe măsură ce acest sprijin durează, implicațiile politicilor fiscale și ale legislației muncii ar oferi acoperire pentru cei implicați.

Cea mai mare cerere în îngrijire, servicii, protecție – familiile tinere cu copii o simt la vârsta de 0-3 ani, 6-7 ani, 7-11 ani. La vârsta de 3 ani bariera este faptul că, copiii nu sunt sinestătători încă pe cont propriu și nu sunt acceptați pentru instituționalizare în creșe și grădinițe, iar la vârsta de 6-11 ani program prelungit al orelor de școală și nevoia de nesupraveghere. acasă în timp ce la serviciu.

Notă: Articolul a fost elaborat în cadrul programului de cercetare “Tranziția demografică în Republica Moldova: particularități, implicații socioeconomice și consolidarea rezilienței demografice (TDRM, 2024-2027)”.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

- Bengtson, V. L., & Roberts, R. E. L. (1991). Intergenerational solidarity in aging families: An example of formal theory construction. *Journal of Marriage and the Family*, 53(4), 856-870. <https://doi.org/10.2307/352993>
- Billari, F. C., & Kohler, H.-P. (2004). Patterns of Low and Lowest-Low Fertility in Europe. *Population Studies*, 58(2), 161-176
- Buciuceanu-Vrabie, Mariana. (2021). Indicele Îmbătrânirii Active, 2020. UNFPA, Fondul ONU pentru Populație în Republica Moldova.
- Gagauz, O., & Buciuceanu-Vrabie, M. (2016). *Politici familiale și rolul lor în contextul schimbărilor demografice.* https://ccd.ucoz.com/_ld/0/61_BDn3_2016.pdf
- Hagestad, Gunhild O. and Herlofson, Katharina (2007). Micro and macro perspectives on intergenerational relations and transfers in Europe. <https://www.un.org/en/development/desa/population/events/pdf/expert/9/hagestad.pdf>.
- Matei, C., Hachi, M., & Sainsus, V. (2017). *Formarea populației Republicii Moldova*. Chișinău: ASEM.
- Popescu, C. (2014). *Politici de susținere a familiilor cu copii: viziune de politici în Uniunea Europeană și propuneri pentru Republica Moldova*. Chișinău.
- Republic of Moldova – Generations and Gender Survey (2020). Ministry of Labour and Social Protection of the Republic of Moldova, National Bureau of Statistics (survey sample), UNFPA, NIDI-GGP (as partner and distributor).
- Suvac, S. (2020). *Calitatea populației. Studiu geodemografic* [Teza de doctor, ASEM]. Chișinău. http://www.cnaa.md/files/theses/2020/55730/silvia_suvac_thesis.pdf
- Ugargol, A. P., & Bailey, A. (2020). *Reciprocity between older adults and their caregivers in emigrant households of Kerala, India*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/S0144686X19001685>
- Veress, K. (2003). *Ființa generațională și destinul culturii*. Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință, 321 p. <https://adatbank.ro/vendeg/htmlk/pdf14013.pdf>.